

SLOVENEK.

Oznanila.

Za navadno dvestopno versto se plačuje: 5 kr., ktera se enkrat 8 kr., ktera se dvakrat, 10 kr., ktera se trikrat natiskuje; večje pismenke plačujejo po prostoru.

Za vsak list mora biti kolek (štempelj) za 30 kr.

Rokopisi se ne vračajo.

„Živi, živi duh slovenski, bodi živ na veke!“

Nar. pesem.

V sredo in saboto

izhaja in velja:

Za celo leto	6 for.	20 kr.
„ pol leta	3 „	30 „
„ četert leta	1 „	70 „
„ mesec	— „	60 „
Po pošti:		
Za celo leto	7 for.	50 kr.
„ pol leta	3 „	80 „
„ četert leta	2 „	— „
„ mesec	— „	70 „

Št. 91.

V Celovcu v saboto 25. novembra 1865.

Tečaj I.

Notranje - avstrijska skupina.

— Od Savine 12. novembra.

(Konec.)

Ravno tako, kakor na notranje-avstrijski skupini spotikajo se naši nasprotniki na narodnih kurijah, ktere naš program tudi zahteva. Pa tudi te niso nič novega, temuč starodavna naprava. Zgodovina nam priča, da so se tudi v prejšnjih časih take reči in zadeve, ktere so se tikale le enega stanú, ali, če so bili deželni stanovi različnih ver, vselej obravnavale po kurijah. Nekaj od te stare naprave je še ljubimec naših nasprotnikov — februarni patent — naše dni ohranil. Deželni zbori volijo po tem patentu svoje poslance v državni zbor tudi le po kurijah, ne pa iz celega deželnega zbora, namreč: poslanci kmetijskih občin volijo za se svoje državne poslance, poslanci kupčijske in obertniške zbornice tudi svoje in poslanci velikih zemljiščnih posestnikov ravno tako zvoje. Dalje porotne sodbe ali porote (Schwurgerichte) se naslanjajo na ravno to pravilo: Prosti državljani naj sodijo državljana. In ravno nasprotniki naši z nami vred hvalijo in zahtevajo porote. Zakaj bi ne veljalo tisto pravilo, ktero velja za sodne zadeve, tudi ne za narodne reči? Narodne nemške zadeve naj sodijo in obravnujejo Nemci sami, — narodne slovenske zadeve naj pa sodimo in obravnujemo pa tudi Slovenci sami. To tirja prostodušna pravičnost in narodna ravnopravnost. Kaj bi se Nemci, ki se zastran narodnosti kažejo tako zakleti nasprotniki, kaj bi se vtikali v naše narodne zadeve, motili in dražili nas in kratili nam najsvetejše pravice naše? Vsakemu svoje!

Narodne kurije imajo torej svojo podlago v starej zgodovini, so zgodovinske; — narodne kurije so še zdaj po deželnih zborih veljavni in navadi; — narodne kurije ne delajo nikomur ne krivice ne škode; — narodne kurije branijo narodno ravnopravnost, narejajo mir in zastopnost med razkačenimi

narodnostmi, v nemajo slogo in ljubezen med njimi. Pa vendar jih radi in pri pričr pustimo, ako se nam zagotovi narodnost naša jasno, terdno in neovergljivo. Kljubovanje, prenapetost in krivičnost nas je prisilila, da tirjamo narodne kurije; — podpiranje in pravičnost do narodnih naših reči nas pa tudi spet gane, da odstopimo od svojih zahtev. Naj torej neslovenski sosedje naši v besedi in djanju, po knjigah in časnikih, v državnem in deželnem zboru jasno, terdno in stanovitno tirjajo to le:

1. „Temeljno in neovergljivo pravilo avstrijske ustave je: Vsi narodi imajo enake pravice, in vsak narod ima nerazžaljivo pravico, svojo narodnost in jezik svoj varovati in omikovati.“

2. Pravilo, po katerem se narodnost kakega kraja meri, je tisti jezik, v katerem se božja beseda v cerkvi oznanja.

3. Da ima slovenski jezik po slovenskih krajih ravno tiste in vse tiste pravice, ktere ima nemški jezik po nemških. Na posebej:

- V deželnem zboru naj govori poslanec v katerem koli deželnem jeziku, — nihče mu ne sme tega braniti.
- Da so tolmači odpravljani povsod in za vselej pri vseh obravnavah.
- Da za Slovence nihče znanprej ne postane niti učitelj, niti uradnik, niti duhovnik, kdor veljavno ne dokaže, da zna popolnoma slovenski jezik govoriti in pisati.
- Da se pisane vloge prejemljejo v katerem koli deželnem jeziku in se rešujejo v tistem jeziku, v katerem jih je stranka vložila.
- Da se šole naše uravnajo po teh le pravilih:

V početnih ali ljudskih šolah naj se podučuje skoz in skoz v maternem jeziku; za te šole naj velja zlata beseda: „Kakor v cerkvi, tako v šoli.“ Po srednjih šolah (gimnazijah, realkah) naj je učni

jezik tisti, ktere ga govori večina učencev, drugi deželni jezik je pa za vse učence obligaten ali zapovedan predmet.

Slednjič naj se napravi, kjer si bodi v katerem koli mestu notranje Avstrije, stolica, kjer se bodo učili pravdoslovni predmeti, zlasti pozitivno pravo, po slovenski.

Ako se Nemci in Talijani — sosedje naši — poganjajo za ravno imenovane narodne pravice naše in nas bratovsko podpirajo pri tem narodnem vojskovanju, po tem in še le po tem nam je zavarovana narodna svetinja naša, in po tem, pa tudi še le po tem odstopimo toliko od našega programa, da ne zahtevamo narodnih kurij, ker nam jih ni treba več. —

Politični organizem notranje Avstrije bi torej po našem programu bil: Soseske in občine, ktere bi le opravljale samo svoje zadeve in bi se ne štele prav za prav med politične naprave; — županije, ktere bi bile perva stopinja politične in sodne uprave; — c. k. namestništva, ktera bi vladala v drugi stopinji posamne dežele notranje-avstrijske skupine; — dvorna kancelarija za to celo skupino v tretji stopinji; — državno ministerstvo za cesarsko hišo, za zunanje, za vojaške, finančne pa kupčijske zadeve; — slednjič glava vseh kraljestev in dežel presvitli cesar.

Sodni organizem bil bi pa sledeči: Sodne stolice kakor so na Ogerskem; — deželna sodnija za vsako posamno deželo; — viša deželna sodnija za celo skupino ena; — in najviša sodnija, ktera bi bivala ali na Dunaju ali pa še bolje v kakem mestu notranje Avstrije.

Postavodajni organizem bi pa bil ta le: Deželni zbori za deželne, občni zbor za skupinske, in državni zbor za državne zadeve.

Kancelarja notranje-avstrijskega in vse sodnijske uradnike voli cesar in ministerstvo, — župane županijska skupščina, cesar

Besednik.

Nektere opombe k J. Jesenkovi „zemljepisni začetnici“.

(Spisal Viljem Ogrinc.)

Ves sem tistih misli, kakor „Slovenec“ v 65. listu dne 26. avgusta l. 1865. na str. 257, ko govoré o gosp. J. Jesenko-vi zemljepisni začetnici pravi, da razveseli vsaka znanstvena ali poučna knjiga vsacega domoljuba. — Vsak začetek pa je težek, to je res in to priznava vsakdo, posebno pa je delo težko na tacem polju, ki še nima gotovih (ter mičnih) izrazov. Da se pa to doseže, da dobi slovensko slovstvo stalnih in dobrih izrazov, to je naloga izvedenih, ki naj bi krepkeje podpirali pisateljevo početje. Le po pretresovanju besed na vse strani, in če so te na umni podlagi, dobilo bo slovstvo veljavnih izrazov.

Če torej jaz primem za peró, da potegnem na svitlo nekaj izrazov, itd. iz g. Jesenko-ve zemljepisne začetnice, storim to le zato, da bi se ustanovila razprava v omenjeni reči. — Ker mi čas ne dopušča, ne morem dru-

gej, kakor iz astronomičnega ali prvega dela te začetnice narediti nekoliko opomb. O nekterih rečeh sem sicer že govoril v „Novicah“; če tedaj tudi v „Slovenku“ napeljem med drugimi še tiste, bode to vsakdo za dobro vzel, ki vé, kako dolgo mora človek govoriti, preden beseda doseže pravo uho. —

Najprej gre g. Jesenkotu hvala in čast za to delo, kajti če je tudi majhno, vendar le je prvo in dobro. — Kar pa imam sploh opomniti o delu in celi osnovi, bilo bi to, da g. Jesenko, kakor skorej vsi drugi pisatelji zemljepisov v tem širjem pomenu, v katerem obsega 3 dele — še ni vpeljal vsaj nekoliko ravnopravnosti med astronomičnim delom zemljepisa in med seosbno zemljepisnimi, t. j. meni se dozdeva, da je prvi del začetnice nekoliko prekratek, če pomislim, kolike veljavnosti da je. G. pisatelj bode pa gotovo pri drugem natisu začetnice malo širje razlagal nam te krasne reči. Jaz mislim, da je ta del začetnice ravno take veljavnosti, da je vsaj tako zanimiv, kakor drugi in tretji.

Kar se posameznih izrazov, itd. tiče, začnjam s tem:

1.) Slovenska „Matica“, ki sedaj nekoliko počiva, kar se tiče izdatve knjig, ali marveč, ki še ni spravila dosedaj na svitlo nobene znanstvene knjige, deli trupla neba v svojem koledarju za l. 1865 takole: „Na nebu se vidi solnce in luna, kažejo se planeti in kometi, gledajo ze zvezde“ (str. 17) — ali morda nima popolnoma prav? Vsakdo vidi iz tega, kaj meni koledar za besedo „zvezde“, če tudi ne pristavlja napčnega imena „nepremične“, če tudi teh zvezd ne zove „nepremični“ ali „stalnic“. Saj vendar ni na nebu ne enega stalnega trupla ali mesta; ¹⁾ in če se zvezde tudi vidno ne premikujejo, s tem še ni rečeno, da se sploh ne premikujejo. In vendar je že dokazano dovolj, da se zvezde res premikujejo, da tekajo ravno tako okrog drugih zvezd, kakor teka luna okrog zemlje, zemlja okrog solnca, itd. ²⁾ Ime „nepremičnica“ ali „stalnica“ le spominja na starodavne in napčne misli o zvezdah. ³⁾ — Torej pa tudi to ni res, da stoje vse zvezde zmiram enako saksebi, zakaj če tekajo, niso

1.) „Es befindet sich kein fester Punkt am ganzen Himmel.“ — Humboldt Kos. III. S. 263.

2.) Mittheilungen I. B. Altona 1860. S. 88 — 131. „Ueber di Eigenbewegung der Fixsterne“.

pa ima pravico poterditi jih. Vse druge politične uradnike in pomočnike voli skupščina in sicer le za nekoliko časa. Vsako tretje ali četrto leto bi bila županijska restavracija ali poprava.

Ako hočemo Avstrijo imeti edino, moramo tako upravo želeli in se ogerskim in hervaškim uredbam bližati, ker oni se našim ne bodo nikdar. Veča mesta dobodo municipalna prava. Vem, da bodo kričali centralisti in birokrati, pa drugega zdravila ni, ako se hočemo iz finančne zadrege izkupati in birokracije rešiti. Le po tem potu nam priveda boljša doba, doba avtonomije in samouprave.

Avstrijsko cesarstvo.

Vladina „Wiener Abendpost“ prinaša nam drug sestavek o državopravnih zadevah, kako jih gre poravnati, da bode na vse strani prav in koristno. Spodbijaje ugovore centralistične in avtonomistične stranke, ki se pa vedno v enem in istem kolobarju suče in nič važnih razlogov ne prinaša, pravi med drugim to, da se postava zastran državnega zbora prej oživiti in obnoviti ne more, dokler so si posamezni deli navskriž. Oktoberska diploma, februarini patent in ogersko-hervaška ustava morajo se v edinstvo pripraviti. Dokler pa tega ni, zamorejo le deželni zbori delati itd. Ker se oži zbor nič v misel ne jemlje, so spet centralisti obupni, ker nočejo, da bi se deželni zbori z državopravnimi zadevami kaj pečali. To jim je gnjusoba! Zatorej pa tudi v enomer vpijejo, da je ustava sama že podjana, — kar pa ni res! Če bodo tedaj nemški liberalci na nekterih dež. zborih zoper septembarski razglas protestovali ali roke križem držali, moralo se bo reči o njih, da imajo steklen trebuh, enako tistemu norcu, ki se je, kakor Deák pripoveduje, vsega branil, rekši, da je trebuh njegov iz stekla! Nemški liberalci v svoji doslednosti in kontinuiteti gledajo le černo, in ne vedo, kaj, kako in kam.

Kar so že davno vsi dobri prijatli Avstrije želeli, zgodilo se je. Svitli cesar je 18. t. m. pomilostil vse tiste v Galiciji, ki so bili od l. 1863 zavolj političkih prestopkov ali pregreh že obsojeni, pa svoje kazni niso še ta čas prestali ali so še le v preiskovanju. Vse je veselo te velike cesarske milosti. Mesta n. pr. Levov, Krakov itd. so bila, kakor hitro se je zvedela ta vesela novica, prvi večer svečano razsvitljena. Vlada si je s tem veliko veliko serc pridobila. Pripoveduje se tudi za gotovo, da bode Goluhovski dež. namestnik.

Posojilo se je v Parizu zares dogotovilo. Cena menjic znaša 67 $\frac{3}{4}$ % odstotkov. Listi za

podpise se izdajo ob enem v Hamburgu, Frankobrodu, Amsterdamu in Parizu.

Potni listi se na mejah avstrijske cesarvine ne bodo več pregledovali.

Prof. Haimperl je izvoljen za voditelja naučnemu svetovavstvu.

Dežele notranje-avstrijske.

□ **V Celovcu.** (O zboru nekaj. Deputacija. Darilo. Kupčija. Vreme.) V četrtek ob 10. se je slovesno odperl koroški dež. zbor. Najprej je bila sv. maša v cerkvi sv. Duha, ki so jo brali sami knezoškof, potem pa se je koj zbor pričel, kar je povedano na drugem kraju pod naslovom: „Deželni zbori“. Tu le še to povemo, da ljudem ni nič kaj posebno za zbor mar, — bil je teržni dan, pa so vendar raji na tergu bili, hakor pa v zbornico gledat šli. Zdi se nam, kakor bi ne bilo nobenega sočutja in zveze, — pa kaj, zveza je, pa samo med nemškimi liberalci (naj se imenujejo tako — lucus a non lucendo! —), ki bi spet radi neko na videz ustavo imeli. Zatorej gospoda, le hitro storite, kar ste namenili, da bo prej — konec! — Iz Gradca je šla posebna deputacija zaradi Rudolfove železnice na Dunaj. Cesar in ministri so jo dobro sprejeli ter obljubili storiti, kar bo mogoče, da se koj prihodnjo spomlad začne delati. — Nadvojvoda Ernest in Rajner sta bistriskim pogorelcem vsak po 20 gld. podariti blagovohla. — Za denar gre še vedno ljudem prav terda. Kupčija se še nič kaj noče odpirati. Kaj bo z dolgo zimo? — Vreme je spet kaj lepo in za ta šas prijetno.

△ **Iz celovške dekanije.** (Dholica in slovenščina.) Od Porač proti severozapadni strani stoji na precej visoki gorani vas Dholica, kjer — kakor Rožani pravijo — „točo delajo.“ Pa pustimo točo na polju, — tam delajo tudi točo za našo slovensko narodnost in naš slovenski jezik! Na Dholici je meja med Slovenci in Nemci, — pa vendar je Nemcev le prav malo, zatorej je pridiga po slovenski. Človek bi mislil, da, kakor je v cerkvi, da je tako tudi v šoli, pa — smuk črez verh! — tam na Dholici kraljuje in pašatuje za župana nek gospod, ki hodi v černo šolo in se uči marsikaj čudnih reči. Učenci v tej črni šoli so v Celovcu, pa dohajajo radi v Porače, kamor ni daleč z Dholice. Tje dohaja tudi dholiški župan in posluša na vsa usta, kako ta celovški modrijan modruje: Da duhovniki le zavoljo tega tiščijo in se potegujejo za slovenski jezik in nauk, da Slovence delj časa v temnoti obderže in jim morejo od hudiča kaj praviti! Ta modrijan, ako ravno je osem šol pometal, menda ne ve, da tudi Nemci in vsi keršanski na-

rodi še hudiča imajo in ga bodo imeli, dokler bo na svetu še kaj keršanske vere, kar bode do konca sveta. Dalje ta celovški modrijan ne sliši rad slovenske besede, vsaka slovenska ga dregne kakor pest v oko. To je spričal posebno pri nekej seji v krivi Verbi, kjer je tudi srenjski odbornik. Tam so pošteni slovenski odborniki nekaj slovenskega med seboj spregovorili, — kar se ta liberalci zadere: Wenn windisch gesprochen wird, steh' ich auf und geh' davon!“ Pri tem gospodu hodi Dholiški župan v šolo; po tem je lahko soditi, ktereга duha človek je: kar na keršansko in slovensko le cika, mu je sol v obeh. Žalostno za gosp. župnika, žalostno za učenika, žalostno za dekana, žalostno za — celo sosesko. Brez narodne šole — to je za slovenske otroke slovenska šola — brez take šole ne bodo Dholičani dalje prišli, — pa tudi brez cerkve in keršanstva ne bode jim dohajal božji blagoslov z nebes. Morebiti da župan ne potrebuje ne cerkve ne duhovnika, ne šole ne učenika, ne nebes ne Boga, — ali keršanska sosesčina vsega tega potrebuje! Pa poterpite gg. župnik, učenik in vsi za dobro vneti farmani, — vsaka sila le nekaj časa terpi. Le delajte, kolikor v svojih žalostnih okoliščinah premorete in slovenskega nauka si ne dajte spodriniti. Glejte, da kake slovenske bukvice med mladino spravite. Fara šteje 1245 duš, pri družbi sv. Mohora pa ni žive duše! Tega Vam gospod župan vendar ne more braniti. Storite vsaj, kar premorete!

□ **Iz Maloz R. B.** (Dva pogoja, da si rešimo narodnost.) Pogovarjaje se lani z okrajnim poglavarjem ptujskim o razvoji naše narodnosti in o naših potrebah, je on srčno svetoval, naj bi se mi v pisavi po vsem naslonili na svoje brate Hrvat, da bi vsi Jugoslovenci imeli en pismen jezik ter se po tem potu pogube in propada rešili. Resnično vzvišena misel, viša previdnost, da se vresniči! Jaz pa mislim, da imamo sedaj sceloma drugo opravilo, hoté narod pogube oteti, hoté si narodnost zagotoviti. — Prva naloga bi bila, da svoja sedanja selišča omejimo zoper tuji živelj. Koliko je naši narodnosti kvara napravil divji rak žroči Slovence, govori zgodovina štirске, koroške, itd. zemlje; kje je nekda bila slovensko-nemška meja in kje je dnes? Na štirskem se to delo lahko dovrši zato, ker je potegnjena politička meja l. 1850 oziroma na narodnosti, čeravno za nas krivično za kakih 10,000 ljudi, pa bodi si, te moramo darovati. Mariborski okrog tedaj ima posel s Slovenci, iznimke so redke; ker pa se onkraj meje nikakor ne gleda na naše Slovence Nemcem privržene, bi se isto smelo pri nas rabiti, toda nikar. Slovenec bodi

vse zvezde zmirom enako daleč od nas; potem tudi premikovanje ni pri vseh zvezdah enako hitro, in naše solnce in ž njim vsa trupla osolnčaja, tudi ne stojé mirno, marveč se premikujejo zmirom in zmirom v prostoru. Oziraje se na vse to, predlagam ime „zvezda“ za vsa nebna trupla, ki niso ne premičnice ne sopremnice, ne lasatnice in ne solnce! 4)

3) Der Name Fixstern leitet auf irrigé Voraussetzungen: man mag ihn in seiner ersten Deutung bei den Griechen auf das Eingehaftet sein in den krystallinen Himmel; oder nach späterer mehr römischer Deutung auf das Feste, Ruhende beziehen. . . . Kosmos III. S. 37, 136. — Der Name Fixstern indessen, der diesen Körpern wegen ihrer relativen Unbeweglichkeit gegeben wurde, kann nicht mehr der Streng nach gültig sein, da sie . . . in der That eigene Bewegungen zeigen, nur dass diese für unsern Anblick millionenmal langsamer sind, als die eigentümliche ganz unmöglich war, von ihrer Existenz durch die Beobachtungen etwas zu wissen. Mädler v. „Fixsternwelt“ str. 3 — v „popul. Astron.“ V. Aufl. str. 409 — 410.

4) Res pa ni to, če pravi Matični koledar na str. 18: „da sedajna Polarnica stoji vedno v severju“. — Potem pa naj koledar opušča „dozdevno vreme“!

2.) Sukati ali vrteti se in pa tekati, to res ni vse eno. Sukati se okrog česa, ne pomenja še tekati in sukati se okoli svoje osi! — Vrté ali sučejo se pa vse zvezde in tekajo tudi! Lastno znamenje premičnic je pa le to, da dobivajo svetlobo od središča (solnca); lastno znamenje zvezd ali solnc je to, da svetijo z lastno lučjo. Premikajo, tekajo, sučejo in vrté se pa zvezde ravno tako, kakor premičnice ali sopremnice.

3.) Če tudi narod ne loči sploh lune od meseca, — bilo bi vendar dobro, da bi pisatelji ločili to; kajti mesec je le del časa in ne truplo; samo luna je truplo. Kaj neki pa je luna, če je mesec sopremnica zemeljska? In kako se loči mesec, sopremnica zemeljska, od meseca, dni? Potem pa je še ta nedoslednost, da se na 1. str. začétnice zmirom bere le o mesecu in ne besedice o luni; — na 4. str. pa kmalo ni duha ne sluha o mesecu, marveč bere se le o luni. Kaj je tedaj mesec, in kaj luna? Še le na 5. str. zvé bravec, da je mesec tudi luna, ali da je luna mesec.

„Za čas se zove mesec“, t. j. ti si Jaka, in čas, dokler živiš, zove se Jaka; — ali pa: to je zemlja in čas obhoda se tudi

zove zemlja! To je vsaj po mojej pameti vse eno!

V zemljepisu morajo številke že malo bolj na tanke biti kakor sploh v spisih, torej je malo čudno to, kar se bere o solncu, da je čez 20 milijonov milj od zemlje, in o „mesecu“, da „sredna mesečna dalja od zemlje znaša okoli 51.000 milj; ali nobeden ne vé, koliko čez itd.

Kaj pa, jeli prav to: naš mesec ali luna? Luna, kar jaz vem, ni moškega spola! Če se že govori tako, govori naj se: naš mesec ali naša luna. Ali ne?!

4.) Ali so zvezde, premičnice itd. tela ali trupla? Jaz mislim, da so trupla in ne tela; kajti truplo pomenja sploh nekaj neorganičnega, mrtvega, telo je pa le ime za človeka, in je nasproti imenu: duša.

5.) Človek z ostrimi očmi vidi 5762 zvezd na celem nebu. V Berlinu jih je od teh 5762 čez leto in dan le 4022 vidljivih, v Aleksandriji 4638, itd.

6.) Zverski okrog se ne zove zato tako, ker . . . marveč le zato, ker je večina zvezdij: živali.

7.) Kaj pa je „nepotekljiva svetlina“?

pravičen, akoravno tujec z nami nepošteno ravna. Politiško gosposko je treba primorati, da hoté pri nas kruh jesti mora v domačem jeziku uradovati. Učilnice se morajo prestrojiti na čisto narodno podlago, tedaj naj se sedanje nemščevavne knjige zavrzéjo in nove zložijo. Čisto slovensko berilo nekje je, pa v učilnicah naših okolic ga nismo še videli. O tej reči sem govoril s pokojnim vladikam Slomšekom, reki: Hočemo li narodnost si rešiti, moramo se po vsem na narodno stajališče spraviti v učilnicah, inaiči sčasom poginemo; pa oni so zagovarjali sestavo, po kateri so sedanje knjige spisane velevši, naj se Nemci slovenščine učé in nasprotno. Dobro, kateri so med nami, morajo se je učiti, kakor Slovenci med Nemci bivajoči nemščine; le poglejte njihove učilniške knjige in vozél je razvozlan. Vsaj nismo nasproti, ako se v izrednih urah v 3. razredu učí nemški brati in pisati; kdor pa misli dalje učiti se, ima 4. razred. Vrh tega se mora že v ozir vzeti, da bo treba po pravih narodne ravnopravnosti podučni jezik v rečnicah in gimnazijah urediti po večini učencev. Po vsi slovensko-nemški meji se onkraj celo nič ne ozirajo na nas, p. v Lučah je že mnogo let trd Nемец učiselj kljubu *) dvema tretjinama Slovencev itd., zato so poginili žalibog za nas, mi bomo vendar takraj imeli pravico svojino si svojiti!

Druga naloga in pogoj naše rešitve je, da zna vsak uradujoči gospod in gospodek na naši zemlji dobro slovenski pisati in govoriti. Dotle moramo dognati, bodi si komu prijetno ali neprijetno, in kedar to dosežemo, ne bode ertil ured našega jezika, ker bode ga znal. Da ima slovenščina doslé tako malo poštenja pri ljudéh te vrste, da se iz njega norca delajo in psujejo one, kateri se za njega borijo, prihaja odtod, ker ga ne znajo primerno govoriti, kamoli pisati, v strahu pred dobo, ktera bo zahtevala tega popolno znanost od njih. Kaj si pomorejo čisto slovenske občine in čisto slovenski županje z onimi birokratičnimi na laket dolgimi „Umlaufsvorschriften“, ki imajo neizmerno dolg slog in včasih besede, ktere zamore e omikan človek tolmačiti s „Fremwörterbuchom“, imajočim 20—30.000 tujk; ne sme vam žal djati, ako se ne spolnujejo na tanko vaše okrožnice, ker se Slovincu nerazumljive, in ravno iz tega vzroka nimate pravice nikogar v kazen siliti, ako se zvršljivost opusti; za-

*) Nikar naj se ne piše vkljub ali ukljub, ampak kljubu, kar je iz razmernika k in ljub v dajavniku, kakor kvišku, kmeštu, kredu, hčasu kmalu; Haložan govori kljubici m. kljubu, in glagol je kljubovati.

Pis.

8.) Solnce se nam ne kaže kot okroglo kolo (kaj je kolo, — in jeli ktero kolo vglato?), mavreč kot svitli o krog (Scheibe). — Solnce teka v nezmernem prostoru okrog družega solnca, okrog druge zvezde, ravno tako, kakor teka zemlja okrog solnca.

V kolikem času se zasuče solnce enkrat okoli svoje osi, to še ni do gotovega dognano. Schwalec misli in je tudi zrajtal po solčnih prižah (Sonnenflecken), da v 25 dneh, 19 urah in skorej 26 m. — o. Secchi (izrekaj Seki pa), da v 25 d., 8 u. in skorej 10 m.

Ničesar pa ni treba sklepati iz sukanja solnca okoli svoje osi, ker je očitno sedaj, da solnce teka (beseda pomoki pomenja lenobo, in solnce vendar ne teka tako počasi, da bi smeli reči, ono se pomika.)

9.) Sveta kraji: jug, sever, zahod in vzhod, bili bi bolj razločni, če bi se pisali z velikimi čerkami: J, S, Z, V itd.

kaj pa se inaiči postopa na Beneškem, v Zagrebu, Debreczinu itd.? Le dosledno in pravično! Ali mar mislite, da smo mi za nič, da ne plačujemo dače iz svojih krvavih žuljev kakor oni, da ne dajemo hrabrik dečkov korenjakov na borišče, kakor drugi, kateri popolnoma vživajo narodne pravice? — To dajemo državnemu popečitelju g. Belcredi-ju na resni pomislek, zahtevajoči, da se počne pri nas naši uradovati, ter mahoma odloči rok, do kterege je treba vsakemu uradniku brez ozira dobro znati slovenski na Slovenskem. Dosti Drave je že preteklo od Schmerlingovega odstopa, in mi še nobenega zboljšeka nismo doživeli v naših pravičnih zahtevah. Zgodbe veljajo, ne samo papir!

Iz Ptujja. D. M. (Kako je kaj v naši čitavnici?) Dovolite, da vam od tod kaj pišem. Hočem vam pa od naše čitavnice kaj povedati, da bodo Slovenci vedeli, kako dase kaj v nji godi. Kakor povsod ne manjka se tudi nji sovražnikov, ki jej nasprotujejo, kjer koli morejo; ali pri vsem tem narašča število članov od dne do dne. Kaj zelo mikavno in kratkočasno je to, ker se je napravilo, da se vsako sredo in saboto večer strelja s tako imenovano pihavno puško (Bolzenschiessen). Pri tej priložnosti pa ne dohajajo v čitavnico samo gospodje, ampak tudi gospé in gospodičine, ki se z drugimi domačimi igrami kratkočasijo in tako veliko pripomagajo, da sovrášstvo do čitavnice čedalje bolj zginja.

Pri vsem tem lepem napredovanju pa vendar nekaj silno pogrešamo, in to je petje in deklamovanje. Kar se tega tiče, bilo je pretečeno leto bolje; kajti imeli smo po zimi in spomladi večkrat glediščne igre, ki so nam jih tukajšnji rodoljubni mladi gospodje in gospodičine prav živo in izverstno predstavljali. Zdaj pa je vse to nehalo, kar prav zelo pogrešamo, ker je bilo kratkočasno, razveselilno in koristno na vse strani. Nadjamo se tedaj, da nam bo naš slavni odbor spet kaj tacega preskerbel in tako vsem po godu storil. Gotovo bi potem še marsikteri nov ud pristopil, ker taki zgledi tudi — vlečejo! — Lani je bil tudi poduk v slovenskem jeziku. Duhovnik g. C. je podučeval in sicer z velikim pridom. Veliko bi jih tudi letos to rado imelo. Prav dobro in koristno bi bilo, če bi se spet ponovilo! Nadjamo se, da bi se poduka tudi naše gospodičine udeleževale ravno tako rade, kakor plesa ali rajanja, kjer jih je vse polno. To bi jim gotovo bilo k velikemu pridu!

Izza Drave. (Kako gre nove besede kovati in kako ne?) O slovensko-nemškem slovníku je spet vse tiho. Gotovo ne bo prepozno, če tudi jaz zastran tega nekaj besed spregovorim. Pred nekaj leti je prišla k „Novicam“ št. 18 doklada: „No. 1. bolj pravilna pola. Neposredno speljevalo iz glagolov prehajnih in neprehajnih.“ Pristavljena je bila temu tudi kaj zaželena obljuba: „Pola II. ima nazočevati: Kako gre vse to po vseh oblikah naših glagolov, in še premen pomena pri premenjeni izpeljanki. Dr. Muršec.“ — V Janežičevi slovnici se namreč pogrešajo pravila, po katerih se besede iz korenike izpeljujejo; ne vem pa, ali je že kje od glasovitega slovníčarja g. Dr. Muršeca obljubljena II. pola na svitlo prišla? Dokler namreč ne bodo pravila za izpeljevanje besed iz korenik (glagolov) ustanovljena in uterjena, kovali se bodo izrazi svojevoljno brez besednika. Besedničarji tedaj že lahko kolikor toliko temu neučenemu, nepravilnemu izpeljevanju novih besed v okom pridejo, ako se pri sestavljanju besed terdnih postav deržijo. Skorej vsak časnišk list nam prinaša, če tudi ne kako celó na novo skovane, pa vsaj izpeljano besedo, ki je pa neveljavna, in le po lastni domišljiji skovana. Oskerbite nam pa, vi besedni kovači, čist, gladek, lepoglasen, pred vsem pa pravilen jezik! Nemeem se jezik, ki se je pred 200 leti govoril, zdaj smešen zdi, mi pa še spoštujemo tisoč let stari je-

zik sv. Cirila in Metodija, zatorej pa skerbimo tudi, da bodo isto tako zanamci jezik naše dobe drago cenili. To nam poklonila majka Slava! Novoslav.

V Gradcu. K. D. (Nekaj o „Sloveniji“ „Tajče Buršen.“ Dijaki na vseučilišču). (Konec.) Iz tega je razvidno, da je naša „Slovenija“ zelo tako osnovana, kakor so druge čitavnice; da se pa ne imenuje „čitavnica“, tega niso njeni udje krivi. Dijaki namreč ne smejo zase osnovati javnega društva. Zahtevali so tedaj slovenski dijaki zase le tiste pravice, ki se dajejo nemškim dijakom, da si ustanavljajo tako imenovane „Burschenschaften“, ki so nekak ostanek sirovosti srednjega veka in imajo vese drug namen *) od naše „Slovenije“. Menimo pa, da bi se tudi „čitavnica“ lahko osnovala, če bi se veljavni slovenski rodoljubi, katerih se v Gradcu vendar precej nahaja, postavili na čelo, načrtali pravila in vložili prošnjo za dovoljenje. Gotovo bi bili tudi vsi udje „Slovenije“ rajni udje slovenske čitavnice, kakor pa male „Slovenije“.

Dr. Muršec, ki je povsod med prvimi, kjer gre za podporo narodnih ustanov, in je že tudi podaril „Sloveniji“ 10 gld., pa dr. Krek sta pristopila kot podporna uda, katerima tukaj očitno in srčno zahvalo izrekamo. Obljubilo je pa še več družih domoljubov, kakor dr. Ipavec, da bodo pristopili. Gotovo bi pa ti gospodje še bolj vstregli ne samo društvu „Sloveniji“, ampak tudi materi Sloveniji, če bi za ustanovitev narodne čitavnice v Gradcu po svoji moči prizadevati si blagovolili.

Naj še omenim h koncu par družih reči. Že nekaj časa sem se godé na tukajšnjem vseučilišču velike homatije med dijaci. Da se nahaja marsikaj, kar prepire podžiga, je res, ali glavni vzrok je vsem ta, da nemški „burši“ vse druge, ki ne spadajo med-nje, imenujejo v sirovi svoji ošabnosti „obskurante“ ali mračnjake, t. j. sovražnike omike in napredka ter se obnašajo kakor gospodarji vseučilišča. Naši slovenski dijaki pa tega ne trpé; zatorej veden kavts in prepir med njimi, kar ni nič kaj prijetno! Prašamo pa, ali bi ne bilo že času primerno, takemu sirovemu vedenju tako ali tako v okom priti? Nemci se ponašajo s svojo omiko, ali takošna društva, kakor so „Burschenschaften“, razodevajo pa vse kaj družega in ne morejo nikomur dopadati. — Letos se je v zdravniškem in modroslovsko fakulteto precej več učencev vpisalo mimo poprejšnjih let. To pa izvira od tod, ker je zdravniška fakulteta popolnoma vredjena, na modroslovskeje pa se zamorejo pri posebni zato odločeni izpraševavni komisiji izpiti delati za gimnazijalno učiteljstvo, kar do zdaj ni bilo.

V Ljubljani 22. novembra. J. Y. (Razne misli o našem deželnem glavarju; beseda, ko se je svečano odprla bolnica za otroke.) Namenjen sem bil Vam še kaj več pisati danes o našem novem deželnem glavarju, pa le nekoliko Vam hočem omeniti, ker je to stvar že prav dobro pretresel v zadnjem listu g. dopisnik © iz ljubljanske okolice. Gospod baron Bach je prišel v Ljubljano v saboto zvečer in v nedeljo zjutraj bilo je navadno predstavljanje uradnikov. Govorica se vedno le še suče okoli tega najnovejšega čina Belcredijevega in vsak si po svoje tolmači vzroke, kateri so nam naklonili novega glavarja, tako hitro in nenadama. Govorilo se je, da g. Schloissnig sam še pikice ni vedel o tem, in da se je še šalil, ko je čital v „Pressi“, da pride v pokoj; pa kmalo je bilo res! Da so se govorile in kovale najčudnejše pravljice, ni mi treba omenjati; nekteri so še celo prav resno trdili, da je g. Schloissnig samo zarad tega v pokoj poslan, ker je bil —

*) To menda tudi že priznava g. V., ki je meni tebi nič v 31. br. „Danice“ primerjal „Slovenijo“ z „Germanijo, Teutonijo“, itd., ker je sam že njen ud postal. Mi mislimo, da si slov. društvo, ki se ustanovi v Gradcu, po pravici sme prilastiti ime vrle „Slovenije“ l. 1848. Pis.

panslavističnih idej preveč navzet!! — Iz tega lahko vidite, kakšnih misli so nekteri naših protivnikov; vsak jim je panslavist, ako je le količkaj pravičen narodnemu prizadevanju. —

Da se je izvolil ravno Bach za deželnega glavarja, razlagajo si nekteri tako le: Gosp. Belcrediju je zelo mar zato, da se vzame birokraciji vsegamogočnost, s katero je vladala dozdej ter da se iztrebi vir tolikanjih nadlog. In ravno naša ljubljanska birokracija je bila od vsega začetka že protivna Belcrediju in duhu, izrečenemu v prvi njegovej okrožnici; bila je ona, ki se je ustavljala praznovanju 20. oktobra in ki ni hotla ničesar vedeti o spremembi sisteme. Gosp. Bach pa velja za zelo energičnega moža in od njega pričakuje Belcredi, da bode zamogel vresničiti tudi namene izrečene v okrožnici. Bog daj! Ako obrne g. Bach res svojo energijo proti birokratizmu, gotovo bode nas veselilo; ako bi jo pa utegnil obrniti proti narodu in našim pravičnim zahtevam, gotovo ne bode to budilo zaupanja do ministerstva. Srčno želimo, da bi prav imeli tisti, kateri si to razlagajo v smislu Belcrediju prijaznem; sicer pa bomo kmalo videli, pri čem smo, in kdo ima prav.

Naj povem še na kratko nekaj o slovesni besedi, ktera je bila v nedeljo v redutni dvorani. Odprla se je isti dan bolnica za otroke in dohodek besede je bil namenjen za bolnišnično zalogo. Blagodušni namen se je popolnoma dosegel; kajti ostalo je čistega dohodka 350 gld. Dvorana pa tudi ni bila še nikoli tako natlačena, ko ta večer. Pomagal je tudi pevski zbor čitalnic in si pridobil občno pohvalo. Bog daj bolnici obilno podpornikov in blagososen vspeh!

V Gorici. „Umni Gospodar“ nam podaja misli goriških Slovencev o „slovenskem programu.“ On piše takole: „Ker je namreč na politiško združenje vseh Slovencev misliti greh (!), in, če ni drugači, kot da ostanemo, kakor smo: ne zmanjšujte nam goriške grofije, da ob meji preveč ne oslabimo. Tudi mi imamo še v naših srcih od nekaj vkoreninjen pium desiderium, — pa ne, da bi ž njim koga dražili, ali hrup zbuditi hoteli — videti Ipavsko dolino v cerkvenem in politiškem oziru pod Gorico. Saj se ta naša želja tudi menda na nekakšno historično pravo opira. — Mi si našo narodno reč tako mislimo: Narodnost ohraniti, oziroma ustavljati se na daljnemu poptujčevanju, je, kakor vsem Slovencom sploh, tako posebnost nam „suprema lex“ in „conditio sine qua non“ vse politike. Narod pa je kakor posamen človek. Če te v noge in roke zebe, ti je ves život za nič, če pa imaš roke in noge gorke, si ves gorek. Gorkota nam je v našem primeru narodna zavednost, narodnoduševna čvrstnost. Noge matere Slovenije stojijo na dovolj gorki podlagi (proti Hrvaškemu), glejmo, da je ne bode v levo in desno roko (Štajersko in Goriško) zeblo, da ji roki po mrzlem uplivu tujstva ne otrpnete. Kar se nas Goričanov tiče, smo prepričani, da gorkoto narodnega duha in življenja ohranimo, če nam bo le mogoče ustavljati se presilnemu poitalijančevanju. Z vspehom ustavljali se mu bomo pa le takrat, ako nas bo po številu več, kot naših sosedov v grofiji, in ako bomo imeli med seboj prvotno-čvrste elemente, kakor so Kraševci in Ipavci, da bomo mogli — vprii s hrbtom v Nanos — italijanizmu ob Soči veleti: Dovolj! Ustavi se! Do tu, in ne dalje! — —

Kar se tiče razdelitve na „soseske“, „občine“, „županije“ itd. in dotičnih zastopstev, zdi se našim zvedencem ta organizem nekako preveč zahotan. Mnoga ta zastopstva — je djal nekdo naših — bi ne imela skor česa in koga zastopati, in iz zgolj sejevanja in zborovanja bi se ne prišlo do delovanja. Česar pri nas zvedenci in ljudstvo želi, je: 1.) Domača vas ali katastralna (davkovna) občina (recimo ji: soses-

ska, srenja ali kakor hočemo) naj prevzame gospodarstvo svojega premoženja in vse, kar se šteje v NARAVNO ali LASTNO področje; 2.) županija (Orts-Haupt-Bezirks-Gemeinde), obstoječa iz kolikor si bodi katastralnih občin, naj opravlja vsa opravila IZROČENEGA področja; več opravil ko vlada županijam izroči, veči naj bi tudi županije bile. Za županijo naj pride 3.) pravično in primerno sestavljen deželni zbor. In tu ne vidimo odrešenja iz večne manjšine kot v prenarredbi volitne postave; znabiti da bi bilo potlej glasovanje po kurijah nepotrebno. — Glede generalnega (skupinskega zbora) nismo vsi edinih misli. Morda bi skupščine (Delegirtenversammlungen) „ad hoc“, za vsako skupno zadevo posebej, našim potrebam in namenom zadostovale. (Mimogrede naj opomnimo, da se tudi našim Lahom včasih o združenji tiroljsko - in primorsko - laških dežel z Beneško in o skupnem zboru v Benetkah (?) sanja.) — V družih rečeh smo nepogojno za program.“

Deželni zbori.

Koroški. Ob 9tih so premilostl. naš knežof sami imeli tiho sv. mašo. Po tem je deželni kapitan ali poglavar grof Goes odperl deželni zbor s kratkim govorom, na kogar koncu so poslanci zaklicali trikrat „hoch!“ svitlemu cesarju. Cesarski namestnik baron Sluga je podal cesarski manifest od 20. septembra t. l. v nemškem in slovenskem jeziku in vladin predlog, kako se naj Koroško na novič politiško uravna. Dobomo menda stare okrajne glavarije (Bezirkshauptmanschaften), katerih je bilo l. 1850 za celo deželo osem vpeljanih. Več ne vemo, kakor da ljudem okrajne glavarije niso se dopadale, tem več pa — uradnikom. Bodo spet le poskušali in vpeljevali, da se v 3 — 4 letih spet kaj ima preurediti. Za Koroško so županije (Bezirksgemeinden) tako obširne, kakor so sedanjí okraji. — „Klagenfurterica“ je zgubila svojo privilegijo, da je za doklado zastonj dobivala tiskane štenografične zapisnike. Ne dobi jih noben časnik; tako je zbor pravo zadel. — Kar pa je še počel, pričakovali smo, pa pohvaliti ne moremo. 27 poslancev, na katerih čelu stoji baron Herbert, podpisalo je nasvet, naj se izvoli odbor, ki napravi na visoko vlado neko pismo, v katerem naj se naznani, kolika žalost je celo deželo prevzela zavoljo tega, da je ustava vzdignjena in naj se pove, da je Koroška za ustavo, pa ne za Schmerlingovo, timveč da je serčno vesela, da jej je konec in da pričakuje od Belcredija kaj boljšega. Videli bomo, kaj bode kaj izvoljeni odbor skuhal. — V petek je prišel že vladin predlog na vrsto.

Terzaški. Terzaško mestno svetovavstvo je ob enem tudi deželni zbor za Terst in njegovo okolico. Tudi ta je že pričel svoje delovanje. Za pervednika mu je izvoljen dr. Porenta, za podpovednika pa gg. Baseggio in Morburgo. Kandlerjeva in Primožičeva volitev se je neki overgla, ker ni bila po redu izvršena.

Hervški. Očitne seje še dozdej nobene več ni bilo, akoravno se vedno napoveduje, ker so volitve že menda večidel pregledane. Tolikanj bolj pa si posamezni prizadevajo, da bi se stranke z določnimi programi ustanovile, da bi vsak točno vedel, kako in kaj. Tudi tako imenovana samostojna narodna stranka je že sestavila svojega, ki ga pa naznanimo prihodnjič. „Pozor“ pravi od njega, da je premalo jasen in določen, dasilih obsega vse to, kar tudi njegova stranka terdi in zahteva.

Sedmigraški se je 20. t. m. v mestu Kološu slovesno odperl. Vladin pooblastenec grof Crenneville je opominjal poslance k edinosti in slogi ter jim naznanil vladin predlog o združenju sedmigraške velike kne-

ževine z ogerskim kraljestvom — v obeh treh deželnih jeziki. Nekaj Romanov je sicer izostalo, škofa Šaguna in Suluc pa sta bila pričujoča.

Ravno končavši to zvedeli smo, da se je v Pragi, Bernu, Ljubljani in Cernovici adresa (zaupno pismo) na vlado predložila, na Dunaju, v Gradcu, Salcburgu in Bregencu pa so, kakor v Celovcu, odbore postavili, ki imajo proteste zoper septemberski razglas itd. izdelati. Iz Gradca so bila, kakor se piše, dotična povelja na vse te zборе razposlana.

Vabilo družbe sv. Mohora za leto 1866.

S prihodnjim letom nastopi „družba sv. Mohora“ sedmo leto svoje delavnosti po sedanji osnovi; zato vabi vse častite Slovence in Slovenke brez razločka stanú in starosti k prav obilnemu pristopu. Kakor doslej skozi šest let, ostane jej tudi vprihodnje prva skerb, da ustreže vsem družnikom, katerih je štela letos že 2719, s prav zanimivim, podučnim in kratkočasnim berilom. Letnina znaša 1 gld., dosmertnina (plača za vse žive dni) pa 15 gld. a. v. Oglašajo pa naj se gg. družniki, kjerkoli je to le mogoče, po čast. dekanijskih predstojnikih, po katerih bodo meseca julija prihodnjega leta tudi družbine bukve prejeli; drugi pa pod družbinim naslovom naravnost v Celovcu.

Kdor se oglašja na pr. z naročbo na „Slov. Prijatla“, „Slovenca“ ali „Glasnika“ vred, ta naj napiše svoje ime z letnino na poseben listič, da se njegovo ime ne spregleda in kaka pomota ne nastane. Kdor prvičkrat v družbo stopi, naj izrečno pove, da je nov družnik; vsakdo pa naj naznani mimo svojega stanovanja tudi faro in dekanijo, v ktero spada. Kdor želi bukve posebej naravnost po pošti, ta naj priloži 10 nkr. za stroške take pošiljatve.

Vpisovanjske pole za leto 1866 se razpošljejo častitim dekanijskim koncem decembra; naj blagovoli torej v začetku meseca decembra vsak g. farni predstojnik svoje farane opomniti, naj poravnajo letnino pred koncem meseca decembra, da se morejo potem njih imena v vpisovanjsko polo vpisati, ki jim pride od preč. gg. dekanijskih predstojnikov v prvi polovici meseca januarja. Spise za prihodnje družbine bukve prosimo do konca mesca januarja, pristopne oglase pa, če je le mogoče, vsaj do konca mesca marca 1866.

Temu vabilu se dostavlja naznanilo, da se prične s prihodnjim letom izdava z mnogimi podobami ozaljšanega „Življenja svetnikov in svetnic božjih“, ki ga je poleg najboljših virov izdelal g. dr. J. Rogač, duhoven ljubljanske škofije; razun „Koledarčka za leto 1867“, „Življenja svetnikov“ in drugih bukvic prejmo gg. družniki tudi povest „Kortonica, koroška deklica“, ki so jo za prosto ljudstvo spisali g. fajmošter J. Cigler v Višnjigori.

Pri tej priložnosti se popravlja pomota v Koledarčku za l. 1866: angeljska nedelja je 2. septembra, Marijno ime 9. septembra in 21. oktobra cerkveno posvečevanje, kar se o svojem času tudi v družbinih bukvah popravi.

V Celovcu 15. novembra 1865.

Družbin odbor.

Duhovske zadeve.

Kerška škofija: O. g. Jan. Jakopič pride za eksposita in nunskega spovednika k sv. Lorencu v Velikovškem predmestju. Č. g. Alojzi Šac gre za provizorja v Steuerberg, č. g. Jan Skerbinc pa za kaplana na Rudo. Čč. gg. fajmoštra Andr. žl. Šluderman in Simon Lesičnik sta penzionirana. Faro Lipo blizo Verbe bodo duhovniki v Rožece oskerbljevali.